

Nätverket

Landscape
& CITIZENS
SVERIGE

”LANDSCAPE AND TOURISM CONFERENCE”,
GÖTEBORG, 22–25 NOVEMBER 2010

© "Folkvisan", Otte Sköld. Nordiskt landskap som freskmålning, Göteborgs Konserthus

2010-12-15

Rapport om en europeisk konferens i Västra Götalandsregionen

Jag kunde genom stöd av Carl Staaff Fond för frisinnade ändamål bevaka en internationell konferens arrangerad av Västra Götalandsregionens Kultursekretariat i samarbete med två europeiska organisationer: RECEP-ENELC (landskapet) och NECSTouR (turismen). Rapporten översänds med tacksamhet till Fonden och ev andra intresserade.

NECSTouR

REGION
VÄSTRA GÖTALAND

RECEP
ENELC

*Thank you, Tomas Olsson, Region
Västra Götland, and Franco
Ianniello, former head of tourism
unit DG Industry and Enterprise
European Commission!*

Innehåll

BAKGRUND	2
Landskapet och Europarådet	3
Turismen och EU	6
Region Västra Götaland	9
Vilka lärdomar för Region Skåne?.....	12

“Utan landskap är det svårt att bedriva turism”

”Landscape and Tourism Conference”, Göteborg, 22–25 November 2010

BAKGRUND

Den Europeiska landskapskonventionen (ELK) undertecknades av Sverige 2001, Den är bland mycket annat en metod för att förbättra skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap och detta tillsammans med medborgarna. Konventionen har börjat implementeras på myndighetsnivå åtminstone sen 2006¹. De sista två-tre åren har den processen skjutit fart, vilket blev synligt vid den internationella konferensen ”Landscape and driving forces”, som Europarådet arrangerade i samarbete med fr a Riksantikvarieämbetet och Region Skåne i Malmö/Alnarp i oktober 2009 och som samlade flera hundra delegater. Den nu genomförda ”Landscape and Tourism Conference”, som Västra Götalandsregionen arrangerade i Göteborg (med ett ”post-seminar” i Kungälv och Tjörn/Skara), var kanske bara en fjärdedel så välbesökt. Det konkreta värdet för Sverige och dess regioner var ändå mycket stort.

Den 11 november beslöt regeringen att även Sverige ska ratificera ELK, en process som enligt kulturdepartementet, som var representerad på konferensen, beräknas vara avslutat i februari 2011. Sverige blir därmed faktiskt bland de sista länderna att ha godkänt denna konvention. Kommer vi i gengäld att implementera den desto grundligare?

Jag har efter ett längre utlandsarbete genomfört en praktikperiod på Europarådets Division of Spatial Planning and Landscape, 2004. Det lärde mig att se konventionens framväxande i Sverige i ett europeiskt

¹ Se t ex Riksantikvarieämbetets rapport ”Den europeiska landskapskonventionen – Dags för implementering!”, 16 februari 2006 på www.raa.se

helikopterperspektiv, särskilt rörande Östergötland och Skåne, se www.landscapecitizens.se. I Region Skåne fick jag chansen att i samråd med Europarådet ställa ut [en svenskspråkig version av en europeisk landsbygdsguide](#) på Malmö/Alnarpkonferensen. Denna guide, som jag översatt, presenterades sen på ett informationsseminarium finansierat av Regionala tillväxtnämnden och Skånes miljöfond inom Region Skåne, på Tomarps Kungsgård den 4 mars, 2010.

Jag känner stor tacksamhet även mot arrangörerna i Göteborg, som genomförde denna ovanligt intressanta och framåtblickande konferens. Den hölls i Konserthuset, där en monumental freskmålning från 1937 blev det nordiska landskap, framför vilket Pegasuskvartetten inledningsvis framförde än svårmodiga, än energiska toner ur Beethovens stråkkvartett i F-dur.

Kanske särskilt minnesvärda var orden av moderatorn och f d chefen för EU-direktoratets turismenhet i EU-kommissionen, **Franco Ianniello**, som flera gånger vände sig direkt till konferensdeltagarna med en allvarlig uppmaning: *"Please, we have to build something concrete; only if we work together, we can get the best results!"* Västra Götalandsregionen, som stod värd för konferensen är medlem i två viktiga nätverk: RECEP-ENELC och NECSTOUR. Konferensen behandlade både det "Europeiska landskapet" och hur turismens utveckling ska mötas hållbart i framtiden. Dessa teman behandlas i tur och ordning nedan.

Landskapet och Europarådet

RECEP-ENELC – *Réseaux pour CEP (Convention européenne du paysage)* – *European Network for the ELC (European Landscape Convention)* www.recep-enelc.net var den givna startpunkten. Det är namnet på en av tre relativt nybildade paraplyorganisationer för Landskapskonventionen, som ingår i ett internationellt nätverk, European Landscape Network, www.eurolandscape.net. Syftet är att få med sig både lokala och regionala

myndigheter, NGO:er och universitet i genomförandet av konventionen. Nätverket finns i Florens, passande nog, eftersom konventionen även kallas Florenskonventionen efter den italienska renässansstaden. I RECEP-ENELC ingår hittills sju länder, bland dem Sverige genom Västra Götalandsregionen. Bl a gav både chefen **Oriol Porcel Montané** och kommunikatören/ dokumentaristen **Tommaso Zanaica** jättebra svar vid ett bokbord om verksamheten och möjligheterna för fler Regioner att ansluta sig på engelska (eller franska), bl a genom den informativa lilla informationskriften "[We are the LANDSCAPE](#)".

Ett bra exempel på hur Europarådet jobbar "*continent-wide*" med ELK och med att försöka motverka att viktiga/karakteristiska europeiska landskap i onödan förstörs eller banaliseras genom dålig samhällsbyggnad erbjöds första konferensdagen av Dr **Eleonora Berti** i form av idén om *Cultural Routes*. Europarådet främjar i hög grad, som framkom av anförandet, en tanke att människor ska uppmuntras till att både uppfatta och utforska sitt landskap - en tydlig "subsidiaritetsprincip". Men många människor som bor och lever i detta har behov av hjälp för att förstå och tolka ett ständigt föränderligt landskap. Det handlar vad jag förstår både om en namngivningsprocess för att förankra förändringarna i konventionen s sammanhang ("*landscape*"; "*What is not shared, is lost.*") och om att knyta an till ett genuint deltagarperspektiv av "*history-humanity-imagination*". Och här behövs inte sällan större aktivitet, eftersom landskap, utan detta, inte sällan förstörs inför våra blickar.

Berti är knuten till European Institute of Cultural Routes/ Institut Européen des itinéraires culturels, se www.culture-routes.lu och hon beskrev även Europarådets [Cultural Routes Programme](#). Det sades dock att Sverige på nationell nivå ännu valt att hålla sig utanför programmet, varför man kanske måste hoppas på fler regionala initiativ; mer information enligt Berti på länken [Rec\(2007\)12](#).

Angränsande aktiviteter handlade om den andra paraplyorganisationen, CIVILSCAPE, www.civilscape.eu. Den samlar "civila samhällsorganisationer", d v s icke-statliga NGO:s (*non-governmental organizations*), som här tydligt ingriper i syfte att skydda

och bevara landskap, landskapsförvaltning och planering i enlighet med Landskapskonventionen. CIVILSCAPE presenterades i såväl Göteborg, som på ett möte med Hushållningssällskapet i Skara (= torsdagens "post-seminarium), då under den mera trevande rubriken: "Den europeiska landskapskonventionen - en möjlighet för civilsamhället i Västra Götaland?"

Arkeologen **Gerhard Ermischer** och geografen/webbansvarige **Dirk Gotzmann**, gav drastiska och roliga exempel på hur civilsamhället genom ett landskapsengagemang, direkt kan bidra till att höja kvaliteten även för turism. Deras utgångspunkt: "Allting är landskap". Hur då? Jo, genom att anta ett lokalt perspektiv fullt ut, ett perspektiv som ibland rentav är "motsatsen" till ett officiellt nationellt, enligt Ermischer, menade de att civilsamhället bidrar till en hållbar inriktning. De framhöll att det inte var själva samsynen som var det viktiga utan det genuina engagemanget för att stoppa negativa förändringar i landskapet. T ex finns det medlemmar/NGO:er i CIVILSCAPE som är både för och emot vindkraft. Detta exemplifierades med det tyska "[Stuttgart 21-järnvägsprojektet](#)" där många människor blev uppbragta, "furious", över den sittande CDU-politikens agerande när det gällde hur den gamla järnvägstationen integrerades med nya projekt, att det hade lett till att CDU tappade sin maktposition i stadsfullmäktige, vilken de då innehaft sen 1972, till förmån för de Gröna: "*People felt they had been cut off from the decision making processes.*" Ja, Ermischer ville i de efterföljande samtalen i Skara gå ännu längre: "*The people that really should decide are the local people.*" T ex är det fel att enbart kalla något "vattenresurser" utan man bör tala om "vattenresurser i landskapet". Likaså bör man tala mer om folks uppfattningar om den egna historien och identiteten i förhållande till landskapet. Men det gäller att inse att "*the ELC is only a brilliant tool, if you take it in your own hands!*" Genom att civilsamhället blir medvetet om landskapet kan samhället gå mot en hållbar utveckling.

Mer specifikt handlar ett medlemskap i CIVILSCAPE om att olika frågor, som berör landskapet får möjlighet att s a s komma upp på Europarådets bord, att utbytesprogram mellan medlemmar då kan

anordnas (på en 3–6 veckors bas) detta för att lokalt bättre förstå olikheter mellan länderna och ibland ta med sig nya idéer hem.

Men det kan också handla om att bidra till jobb i den meningen att *"locals"* engageras för att berätta om landskapet ur ett visst historiskt perspektiv (t ex i samband med en *"cultural route"*). Landskapet är alltså enligt CIVILSCAPE inte bara en angelägenhet för formellt landskaputbildade, utanför för alla – och först i det perspektivet utvecklar man en större mångsidighet. Därmed är vi inne på nästa huvudaktör på denna konferens.

Turismen och EU

NECSTouR – *Network of European Competitive and Sustainable Tourism Regions* – var den andra medverkande organisation, som gick som en röd tråd både genom talen i konferenssalen och på bokbord därutån. Läs mycket mer på www.necstour.eu! Europeiska regioner är så viktiga, heter det bl, därför att:

"European tourism is characterized by the diversity of the regional identities; Regions represent the most strategic institutional level for programming, steering and implementing tourism policies; Regions are able to influence national governments, to support local authorities and to manage European Funds within their territory."

I och med att Lissabonfördraget nu är realitet har EU-kommissionen aktiverat sig ordentligt för nya planer på att trygga kontinentens status som världens turismdestination No 1, inom ramen för ett nytt politiskt ramverk. Men det gäller då att inte försumma att ta vara på nya spännande tillfällen. Detta framkom av konferensen, som kunde meddela att strax innan Göteborg hade EU-kommissionen i Valetta, Malta, gått ut med pressmeddelandet om vikten att skapa mervärde kring *"Brand Europe"*. Det är viktigt att komplettera regionala och

nationella promoveringsaktiviteter, stärka Europas bild utomlands och uppmuntra till ett djupare samarbete:

"Europe is the world's leading tourist destination and we must keep it this way. New emerging markets, such as Brazil, Russia, India and China can offer an opportunity for Europe to maintain its growth rate, as the tourism industry can play a role in alleviating the effects of the crisis. To this end, the Commission today (Valleta 19 November) presents a concrete action plan."

Vidare har enligt detta uttalande kommissionen fyra prioriteter för att nå målet:

- i. Stimulera turismens konkurrenskraft och nytänkande
- ii. Hållbar, ansvarsfull högkvalitativ turism
- iii. Underhålla bilden av Europa som turismens vagg (Destination Europe: Visibility")
- iv. Integrera politiska instrument och resurser (t ex *"Cultural Routes"*? *Min anm*) på området liksom finansiella instrument för att kunna utveckla turism.

Mer information om detta på [kommissionens hemsida](#) och på [Ministerrådets \(Council\)](#).

Till dessa grundfakta återkom bl a **Valentino Izzo**, från direktoratet för Enterprise and Industry, Tourism Unit vid EU-kommissionen. Han berättade att man nu, efter Lissabon, alltmer börjar koppla ihop turismen till miljö- och *"good practise"*-tänkande. Det gäller att ha modet att söka förena de två grundhållningarna, vanliga i syd respektive nord: att lägga all tonvikt på *"natural heritage scenery and geography"*, vilket kan gynna en upphaussad syn på turism, respektive att närmast vilja förkasta turismen som *"a predator"*, ett odjur som enbart ställer till det för klimatet och miljön. Han menade att en "European Branding"-process kräver en rad konkreta åtgärder, bl a att landskapet integreras bättre i ländernas respektive turismpolicies. Bl a måste i så fall större samarbete uppmuntras på alla nivåer, t ex mellan Construction (samhällsbyggnad), turism och jordbruk. Å andra sidan

krävs även större konsensus från andra hållet, nämligen att länderna faktiskt ser till att verka för ett *"Living landscape = people are living and working there – It is not a Disneyland!"*

På så vis ville flera moderatorer och talare snarare att förena olika perspektiv än motsatsen och finna balanser mellan miljömässiga, ekonomisk–praktiska och humanistiska och kulturella vägar. Kanske bör man för att få till stånd *"more action"*, rentav synliggöra även *"bad practices"*? (Ianniello).

Ja, vad säger turisterna själva? Denna fråga ställdes på ett intressant sätt av **Giovanni Ruggieri**, vid Palermos universitet och för organisationen OTIE. Hans föredrag om "Relational Tourism – Challenges and capabilities for Northern EU–Countries and islands", tog upp vitala frågor för varje turismentreprenör, även i nord:

För att illustrera vikten av att ibland bortse från mera "häftiga" aspekter och våga bygga relationer inom turismen, (termen var *"social"* eller *"relational integrated tourism"*) drog han exemplet med jättekryssaren som glider genom Norges fjordar: *"Who makes business with the landscape? And who don't?"* Svaret på den första frågan måste i det här fallet bli: den amerikanske båtägaren, menade han.

För att ändra på detta krävs direktkontakt med platsen, *genius loci*, helt enkelt lokal identitet, *"one of the main elements to attract tourist flows"*. Så blir den nationellt skapade miljön ("the national environment") något av den grundpelare turisten skapar sin aktivitet på. För turism handlar om fem grundläggande interrelaterade ting: *"1) Travel 2) Staying overnight? 3) Motivation to do so! 4) Time 5) landscape attractiveness"*. Utmaningen blir då graden av sociabilitet man vill lägga in i sin relation med turisten, liksom graden av satsning på SME:s (Small and Medium–Sized Businesses).

Mer om OTIE, *Observatory on Tourism in the European Islands*, hittas på www.otie.org. Sammanfattningsvis väckte de många EU–relaterade

anförandena tankar inte bara på "slow food"– som ju även finns i Sverige, utan även: Hur når vi fram även till *"the slow tourist"*? I nord?

Västra Götalandsregionen

Ifråga om fungerande europasamarbete verkar det knappast orimligt att efter denna konferens se den bärande arrangören, Västra Götalandsregionen, som "[Sveriges ledande kulturregion](#)". Konferensen inleddes och avslutades med en gränsöverskridande liten workshop, som i varje fall var tänkt att omfatta lika många svenska som utländska deltagare och som resulterade i några *"Guidelines"* under ledning av **Eric Nanchen**, till vardags operativ chef i "Foundation for sustainable development in mountain regions, Canton Valais". (En introduktion om bl a deras varumärkestänkande finns på <http://www.valais.ch/en/welcome/>). Göteborg blev mötesplatsen för en rad viktiga frågor, som är av betydelse i hela Europa idag och där ingen enskild nation sitter inne med lösningen.

Till dessa frågor hör i vad mån en mer strategisk landskapsplanering kan involvera turism och samtidigt klara utmaningarna för en hållbar utveckling i ett föränderligt landskap i både södra och norra Europa. Målet tycktes vara att söka förstå, snarare än att "tala om", hur kloka beslut kan bidra till en hållbar, ja helst blomstrande turism, genom välplanerade landskap. Till "hubbarna" om landskap & turism på internationell, nationell eller lokalregional nivå, som konferensen lyfte fram hörde förvisso **Anita-Bergensträhle-Lind**, Riksantikvarieämbetet. Hon är svensk representant i Europarådets "Steering Committee for Cultural Heritage and Landscape" (CDPATEP). Regeringen har bestämt att RAÄ ska föreslå hur Landskapskonventionen ska genomföras i Sverige efter ratificeringen. Hon redogjorde kort för alla de områden, som RAÄ är inblandad i, från arkeologiska utgrävningar till konservering och kulturarvsstyrning, till dokumentation och forskning och menade att RAÄ har *"antagit ELC:s anda"*. Hon nämnde även raden

av yrkesgrupper, som systematiskt aktiverat sig i ELC de senaste tio åren. Frågan om innebörden för turismpolitiken fick publiken dock inte veta något om av henne. Här var **Mikko Härö**, som ingår i CDPTEP:s presidium, onekligen mer tillgänglig. Redan i konferensens inledande session var han med och diskuterade med de inbjudna huvudaktörerna. Han betonade landskapets *"fragility"*, och att dess samband med turismen därför av nödvändighet också blir känslig, nämligen om banden dem emellan inte sköts väl. Hoten var *"cultural uniformity"* och *"loss of identity"* medan möjligheterna låg i dels *"direct export of landscape"* (sic), dels i att kunna bidra till *"the diversity of landscapes"* (of Europe). Han nämnde att bl a Europarådets [The Guiding Principles](#) från 2002 är tydlig med att turism *"basically is unsustainable."* Trots det går det att få med sig turismsektorn på tåget, t ex genom *Cultural Routes*.

Malin Andersson, utvecklingsstrateg på Trafikverket, berättade om hur landskapet alltmer kommit in i planeringen ur ett turismperspektiv men underströk även att *"You need to put pressure on us!"*. Och en sådan kunde möjligen intolkas i Naturskyddsföreningens miljöchef, **Gun Rudquist**:s ord när hon ville slå ett slag för mer "Slow Food" av en typ som finns i bl a VGR: *"It is something very sad: you don't see food-markets anymore – however, now they coming back again."* Tyvärr fick vi aldrig veta vad **Anders Tysklind** skulle ha berättat om landskapsplanering i samband med turismutvecklingen vid LST i Regionen.

Mer konkret blev det när (bl a) **Peter Hansen**, från [Wonderful Copenhagen](#), berättade om hur Köpenhamn utvecklades kommersiellt som grönt turistmål vid 2009 års klimatkonferens, i projektet *"Sustainable City Tourism"*. Liksom när två regionala norska naturparksprojekt, nämligen **Per Espeli** om [Telemark Kanal](#), respektive Östfold, två timmars resa in i Sydnorge. Så här sa politikern **Helge Kolstad** om den regionalplan i ett 40-årsperspektiv (!) för fylket/länet, som man nu väntar på att få godkänt för av staten: *"We are not doing*

*this for tourism – we're doing it for ourselves*². Intressant om hållbar turism i Skottland berättade framkom även av **Murrey Ferguson** om [Cairngorms National Park](#).

Direkt engagerande var de utvecklingsprojekt som i skrivande stund pågår i Västra Götaland rörande Bohus Fästning som Statens Fastighetsverk och Kungälv's kommun nu utvecklar tillsammans (*"Bohus Fästning = our Akropolis"*) och på Tjörn. Ofta är den historia (om landskapet) det som avgör framgången. I fallet Nordiska Akvarellmuseet handlar det om hur ett lyckat eldsjälsinitiativ blivit en konkret vinst, avläst som *"20 kronor per offentligt satsad krona"* och ökad stolthet hos både Tjörnborna och Regionen. Läs mer om det samhällsekonomiska värdet av museet i en [studie från Göteborgs universitet](#), januari 2010 eller på www.akvarellmuseet.org. Bl a står det: *"Rapporten visar också att det inte finns belägg för argumentet att vård, skola och omsorg fått mindre medel tack vare kommunens del i satsningen på kultur."*

I mycket blev det avslutande "post-seminar" konferensens verkliga höjdpunkt – just genom det konkreta! Oppositionsrådet (S) **Miguel Odhner**, på plats i Nordiska Folkhögskolans vackra lokaler i Kungälv, lyckades göra en viss forma av lokalpatriotism trovärdig. Göteborgsregionens tillväxt tillhör de tio snabbast växande i EU just nu, påpekade han. Det är kommuner som Kungälv, som kan inspirera, en kommun, som enligt honom har fem beredningar i KF explicit sysselsatta med framtidsfrågor och som räknar med att öka sitt invånarantal med 10 000 inom tio år. Kungälv har tagit ett helhetsperspektiv (*comprehensive planning*) på:

- hållbarhet,
- långtidsperspektiv och
- "det goda livet" – hälsa, service, trygghet.

² Norge var Norge det första land som ratificerade Landskapskonventionen, 23 oktober 2001. Det märktes.

Det sista är även Västgötaregionens devis. Så när kulturnämndens ordförande, **Lars Nordström** skulle sammanfatta denna (i alla meningar) välmatade och välmixade konferensmix av svenskt, regionalt och europeiskt så blev det förstås (vad annars!) genom att hänvisa till kulturen, som VGR betraktar som *”en grundförutsättning för aktiva och engagerade medborgare – delaktighet bidrar till demokratisk utveckling. Kulturen kan få människor att växa och har stor betydelse för sysselsättning, regional utveckling och tillväxt i Västra Götaland.”*

Vilka lärdomar för Region Skåne?

I slutdiskussionens panel framkom önskemål om MER AV:

1) utnyttjande av kompetens (RECEP–ENELC), 2) samarbete med RECEP–ENELC (av NECSTouR; de sitter i samma hus), 3) NGO:s som arbetar med skydd, förvaltning och planering av landskap enligt ELC, 4) *”From control and demand to sharing and power”* (Mary Stack, Irland), 5) ”Slow tourism”, 6) ”Cultural Routes” (Europarådet), 7) effektivt team–arbete (Cairngorm) och 8) större, starkare, mer ”horisontalt” verkande turismorganisationer (Region Toskana)

För Region Skåne vill jag efter att ha haft förmånen att bevista denna konferens i sin helhet, till slut föreslå att:

A Ängelholms Kommun ingår som partner i projektet [”Framtidskuster Hållbar utveckling i kustsamhällen”](#). Projektet kommer att pågå i tre år och syftar till att främja hållbar utveckling och ekonomisk tillväxt i Öresund–Kattegat. Det torde vara av stort intresse för Ängelholms profil som företagervänlig Hälsostad i det lilla formatet. Genom gränsöverskridande samverkan har projektet som mål att generera bättre resursutnyttjande och nyskapande strategier till gagn för besöksnäringen inom ÖKS-området: *”Samtliga projektpartners har olika erfarenheter av besöksnäring och hamnutveckling, men begränsas ofta av den egna organisationens räckvidd och brist på långsiktigt eller innovativt tänkande.”*

B Befintlig kunskap om pågående europeiska projekt, som redovisats i Skåne i anslutning till Malmö/Alnarp-konferensen nu effektivt tas till vara i ljuset av Sveriges ratifikation av Landskapskonventionen, närmast inom ramen för RTN/[Skånes Miljöfond](#). Läs mer om konferensen [Living Landscape](#) i Florens, oktober 2010 och skånsk närvaro inom ramen för [UNISCAPE](#). Hit hör förstås översyn av medlemskapet i här nämnda europeiska organisationer...

C I den mån detta inte redan sker, att Region Skåne vidareutvecklar sitt samarbete med Västra Götalandsregionen för att utveckla de båda Regionernas internationella relationer på turismområdet. Bör kanske VGR och Region Skåne båda vara regionala föregångare på landskapskonventionsområdet i Sverige till följd av sina gränsöverskridande förbindelser, i analogi med att Toskana, Rhône-Alpes och Andalusien såsom viktiga regionala föregångare till landskapskonventionen i Medelhavsområdet? Ett nytt möte föreslogs äga rum på [Nordiska Folkhögskolan](#) redan till sommaren av **Tomas Olsson**, kultursekretariatet, VGR, och **Franco Ianniello**, konferensens två fantastiska moderatorer. Region Skåne, blygsamt representerad vid denna konferens, bör då inte saknas.

Nedan de aktuella seminarier som nämndes i anslutning till konferenstemat:

- 15 december 2010 "The landscape Dimension of the Cultural Routes of the Council of Europe"
- 18-19 december möte i Antwerpen med CIVILSCAPE
- 5-7 maj "Framtidskuster" i Vest-Agder Fylkeskommune, Norge.

Ängelholm, Skåne Nordväst, den 15 december 2010

Fil.mag. Eva Salevid

Liberalerna i Ängelholms Kommun

Know & Create

Nätverket Landscape & Citizens

"We now would like some impetus
from your part; otherwise there can
be no action"